

INLEIDING

*“Met als gevolg dat elke generatie opnieuw dat vak uitvindt”
Van een discipline met een millenniumbug tot een vak met een inleiding (*)*

Marc JACOBS

“Het bleek een spel zonder kledkammers, zonder scheidsrechter; zonder eindsignaal, (...) een onafgebroken buikdans op een rythme dat diep in de negentiende eeuw voor geheel andere buiken was uitgevonden. Critiek was alleen veroorloofd binnen de spelregels, met mate, met inachtneming van de heiligheid van sommige personen en gebieden. De opmerkingen van de nuchtere buitenstaanders werden niet geaccepteerd, omdat hij geen ingewijde was, zolang de ingewijde critiek uitoefende bleef hij een buitenstaander” (1)

Op nieuwjaarsdag 2001 stelde de politie van Den Haag vast dat een menselijke placenta in een groene plastic zak aan een boom bengelde, midden op de speelweide bij de Kerkhoflaan in de Scheveningse Bosjes. Een misdrijf? Een oud volksgebruik? Een vruchtbaarheidsritueel? Een macabere grap? Een uitgevonden traditie? Een new-ageritueel? Een volkscultureel statement of een bloederige installatie van Jan Fabre? In elk geval: een raadsel. En voer voor de pers.

Journalisten legden vrijwel onmiddellijk een verband met passages in het eerste deel van *Het Bureau* van de romanschrijver J.J. Voskuil, waar zijn onderzoek over de “nageboorte van het paard” aan de orde was. En zo, zij het dan via de omweg van de roman, met

de legendarische laatste aflevering van de Volkskunde-atlas van Nederland en Vlaanderen, de kaart over “het ophangen van de nageboorte van het paard”. In het commentaargedeelte bij kaart 30 over het ophangen van de nageboorte van paarden, lezen we onder andere dat “Als motief wordt gewoonlijk opgegeven dat het veulen op deze manier een goede draver wordt, de kop hoog houdt e.d., daarnaast gebeurt het ook uit bezorgd-

Ton Dekker
Herman Roodenburg
Gerard Rooijackers
[REDACTIE]

VOLKS-

CULTUUR

Een inleiding in
de Nederlandse
etnologie
SUN

(*) Met dank aan Hilde Schoefs (Vlaams Centrum voor Volkscultuur).

heid voor de gezondheid van het veulen, uit angst voor verdrinking, uit angst dat de honden het te pakken zullen krijgen, of uit zorg voor de vruchtbaarheid van de merrie". (2)

Nu wil het toeval dat we in de instelling waar ik werk nog een klein voorraadjie van die kaarten én de bijbehorende commentaren hebben. Ze worden voor een habbekrats verkocht. Belangstellenden hebben blijkbaar niet zozeer interesse voor het volkskundig werk, maar wel voor de waarde als literaire paraferalia: de (vanuit literair standpunt vrijwel onleesbare) commentaren bij de Volkskundeatlas, enkele oude nummers van *Volkskunde* en *Volkskundig Bulletin* vormen een leuke combinatie op de boekenplank. Iemand wees er bij de aankoop van zo'n kaarten op dat het wel chique staat in de woonkamer of de bibliotheek, zo'n in glas gekaderde kaarten over bizarre onderwerpen als de nageboorte van het paard of over kinderschrik, objecten die voorkomen in een roman en die dan echt blijken te bestaan. Een andere belangstellende die zo'n kaart wilde, stelde zich voor als kunstenaar. Hij vond de kaarten van de volkskundeatlas schitterend materiaal om veelkleurige kunstwerken over identiteit mee te maken. Het is bijna een collectors item. Ze worden als objecten toegeëigend en gerecycleerd.

Bij het zoeken naar een verklaring voor het ophangen van de nageboorte kwam Axel Veldhuizen, de journalist van de *Haagsche Courant* (6-1-2001), terecht bij de Nederlandse etnoloog Gerard Rooijackers:

"Dit heeft alles met Voskuil te maken en niets met volkskunde, want het ophangen van die nageboorten speelt zo'n prominente rol in Voskuil dat ik durf te betwijfelen dat die placenta er ook had gehangen als Voskuil z'n boeken niet had geschreven. Ik houd het op een practical joke van Voskuilliefhebbers. En dan ook nog in een plastic zak!"

Rooijackers vervolgt: "Voskuil maakt zelfs het onderscheid of de nageboorten in een boom zijn gegooid, of dat ze met een

stok zijn opgehangen. Maar volgens diverse van zijn publicaties is dit een bijna uitgestorven gebruik." Rooijackers weet dat sommige ouders tegenwoordig na een thuisbevalling de placenta in hun tuin begraven, om daar weer een boompje op te planten." Zo'n kind heeft daar toch de hele zwangerschap op geleefd en weggevoerd wordt dan zo harteloos gevonden." De hoogleraar sluit ten slotte ook niet uit dat de moederkoek er in een soort van 'new-agebevlieging' is opgehangen. In de 19e eeuw werd gedacht dat het ophangritueel een verering van de Germaanse god Wodan was, maar weer latere onderzoekers, zoals Voskuil, hebben die fabel ontzenuwd. (...) Echt, ik smul er van dat dit juist Voskuil moest overkomen. Uitgerekend Voskuil, de onderzoeker die zo de pest heeft aan al die romantische interpretaties van de geschiedenis, het slachtoffer van Rücklauf, erg geestig!" (3)

Een journalist van *De Gelderlander* die op 8 januari 2001 eveneens een stuk wijdde aan de opmerkelijke vondst op nieuwjaarsdag refereerde zelfs aan (veronderstelde) volkscultuur in Vlaanderen om het voorval te duiden: "De placenta werd vorige week maandag ontdekt in een plastic zak die aan een tak hing, zoals dat enkele decennia geleden nog gebeurde op het platteland van onder meer Limburg en Vlaanderen." Ook deze journalist kwam bij Rooijackers terecht:

"Absolute kletskoek. Het kan helemaal niet om een oud volksgebruik gaan, omdat er nooit humane nageboorten aan een boom zijn opgehangen. Zelfs niet van andere dieren dan paarden. (...) Vruchtbaarheidsredenen komen het minst voor in het onderzoek van Voskuil, dat in 1969 in de Volkskunde-atlas verscheen. Ook gebeurde het alleen maar op het platteland en niet in stedelijke gebieden.' (...) 'Dat noemen we in de volkskunde Rücklauf. Oude gebruiken komen dan via literatuur - vaak op foute wijze - terug in het dagelijkse leven. Voskuil

heeft altijd fel tegen dat effect gevochten, zoals ook in z'n boeken te lezen is. Maar het kan natuurlijk ook een gebruik van elders zijn. In de buurt van de Scheveningse Bosjes wonen volgens mij ontzettend veel mensen van buitenlandse afkomst.' (4)

Interessant is het detail van de plastic zak waarvan men onmiddellijk aanvoelt dat dit bijna een verkeerd register lijkt in volkscultuur. Maar dit doet me dan weer denken aan een onderzoek naar huwelijksgebruiken dat ik in de jaren 1980 uitvoerde, waarbij bleek dat bij het uitvoeren van grappen in het huis van pasgehuwden overvloedig gebruikt werd gemaakt van ballonnen en allerlei materiaal. Als voorbeeld kan een huwelijksgrap in een citéhuis te Gent in de zomer van 1986 worden vermeld. De gevi(se)erden waren intensief bezig met milieu, kleinschalige alternatieve projecten en samenlevingsopbouw. Alleen deed de bruidegom af en toe ook boodschappen in een vlakbij gelegen supermarkt met goedkope, voor een jong budget haalbare producten. Terwijl het bruiloftsfeest bezig was, voor het paar voor de eerste huwelijksnacht naar huis zou terugkeren, werd door een groep vrienden en familiele-

Plastieken wegwerpboodschappentasjes als rekwisiet bij een huwelijksgrap te Gent: Volkscultuur uit 1986.

den “ingebroken” in hun huis en werd werkelijk alles wat kon ingepakt worden, ingepakt in plastic tasjes van dezelfde supermarkt. Hieraan ging weken voorbereiding in groep aan vooraf. Dit evenement past op het eerste gezicht niet in het register van de eeuwenoude volksgebruiken maar als men denkt aan de symbolische betekenissen, aan de groepsprocessen, kan men er toch wel patronen in ontdekken. Het was een grap die het groepsproces versterkte. Bij een volgend huwelijk van iemand uit die groep werd door de gevi(se)erden net zo goed geparticipeerd. Dat dit in de jaren 1980 met plastic wegwerptasjes werd uitgevoerd, is op zich al significant: dit detail werd vlot geïntegreerd in een ritueel register dat tot de volkskundige canon behoort. Zo’n fenomeen kan aanleiding geven tot allerlei commentaar en duiding die een beter inzicht bieden in het dagelijks leven van groepen mensen vandaag. Het voorbeeld van de manipulatie van de nageboorte, zowel van paarden als dat geïsoleerde incident in de Scheveningse Bosjes, zijn interessant studiemateriaal met vele betekenislagen. Ze kunnen aangewend worden om mensen op zaken te wijzen in hun leefwereld, om hun rituelen te duiden of om meervoudige boodschappen te decoderen. Tegelijkertijd is deze duiding – nota bene – gestoeld en gebaseerd op een grondige documentatie en zekere eruditie over fenomenen in het verleden én over de interpretaties die generaties volkskundigen gegeven hebben. Het kunnen mobiliseren, relativeren, interpreteren en naar waarde schatten van de nalatenschap en de collectieve prestatie van tientallen volkskundigen, tijdschriften en instellingen, is ook vandaag relevant en functioneel. Dit hoeft niet beperkt te blijven tot het uitleggen van merkwaardige evenementen of tot het in perspectief plaatsen van heel gewone dagdagelijkse routines en voorwerpen. Zoals ikzelf elders heb aangetoond, kan volkskunde nuttig zijn bij het duiden van bijvoorbeeld nieuwe culturen op het internet. (4) Volkskundigen zijn nog niet uitverteld en er

blijkt wel nood te zijn aan professionele en vrijwillige onderzoekers die zich met de studie van het dagelijks leven, symbolische repertoires en rituelen bezighouden. De voorbije jaren hanteerden onderzoekers die zich onder andere op het wetenschappelijk werk van Voskuil oriënteerden, het woord “volkskunde” als een geuzenterm om de interdisciplinaire benadering aan te tonen. Onder andere het verschijnen van *Het Bureau* van Voskuil maakte dit steeds moeilijker. De fictie sorteert immers bijzondere effecten op de realiteit en veroorzaakte veel deining in de randvoorwaarden en interpretatieregisters. Het leek nuttig om iets te doen met de moederkoek – het pakket “volkskunde” – in de hoop door zo’n ritueel te bewerkstelligen dat het jonge veulen later als renpaard het hoofd fier omhoog zou houden of ervoor te zorgen dat het niet verdronk. Of om een overgang te markeren. In de periode toen de Scheveningse placenta de onbekende foetus nog levenskracht gaf - in het jaar 2000 - werd in de geschiedenis van de volkskunde een belangrijke mijlpaal gezet.

ISBN 90 6168 634 2

De kogel is door de kerk! Het handboek *Volkscultuur. Een inleiding tot de Nederlandse etnologie* is gepubliceerd. Een netwerk van Nederlandse etnologen en cultuurwetenschappers – ze gingen de laatste jaren blijkbaar steeds meer gebukt onder het etiket ‘volkskundige’ - maakte een *round up* van hun biotoop. Het blijkt een hybride vakgebied te zijn.

De nieuwe eigenaars kijken het collectieve verleden recht in de ogen. Een boedelinventaris wordt opgemaakt. De erfdiensbaarheden worden in kaart gebracht. Hier wordt een streep getrokken en vervolgens overschreden. Zoals in de Vlaamse volkskundemusea vandaag zijn de oude spulletjes, opstellingen en verhalen – de canon – zelfs in opgefriste vorm nog heel erg zichtbaar en dominant aanwezig, maar er worden toch al zalen anders ingericht en eye-openers georgani-

seerd. Het gaat om het geheel van het boek, om een hefboomeffect, om een statement, om aanspraken, om een analytische (daarom niet exhaustieve) synthese. Wie dit boek alleen benadert vanuit de deelonderwerpen, speurend naar de *missed links* naar van oudsher bekende verplichte nummers of zones van de oude canon, mist veel. Toch zijn de individuele bijdragen op zich helder geschreven syntheses van belangrijke verschuivingen in de geschiedenis van de volkskunde in Nederland en van segmenten van de canon. De bundel bestaat uit een inleiding, zeven hoofdstukken, een uitgebreide literatuurlijst, een personenregister en een zakenregister.

In het “ten geleide” met de titel “reflecties op de cultuur van het dagelijks leven” (p. 7 –12) situeren de editors Ton Dekker, Herman Roodenburg en Gerard Rooijackers hun werk in de geschiedenis van de studie van volkscultuur in Nederland met op de achtergrond een breed internationaal historiografisch kader. Ze omschrijven het vakgebied waartoe ze een inleiding schrijven als “*de bestudering van breed gedragen cultuurverschijnselen in hun historische, sociale en geografische dimensie, waarbij ze deze dimensies opvat als dynamische, groepsgebonden processen van betekenisgeving en toe-eigening.*” (p. 9)

De titels voor de verschillende hoofdstukken in de bundel geven al een eerste indruk van de inhoud van het werk:

- Ton Dekker, *Ideologie en volkscultuur: een geschiedenis van de Nederlandse volkskunde*, p. 13-65
- Herman Roodenburg, *Ideologie en volkscultuur: het internationale debat*, p. 66-109
- Gerard Rooijackers, *Mensen en dingen. Materiële cultuur*, p. 110-172
- Gerard Rooijackers, *Vieren en markeren. Feest en ritueel*, p. 173-230
- Peter Nissen, *Percepties van sacraliteit. Over religieuze volkscultuur*, p. 231-281
- Theo Meder en Eric Venbrux, *Vertelcultuur*, p. 282-336
- Louis Grijp, *Zangcultuur*, p. 337-379

Het resultaat is een kloek handboek, een grondige synthese: het mag gezien (en liefst gelezen) worden. De cultuurwetenschappelijke goegemeente in de Lage Landen neemt het product serieus. De bundel wordt gelezen, besproken, gekocht, geleend en geschonken. In Nederland werd het boek voor een breder publiek in beeld gebracht via de nationale kranten en enkele weekbladen. In Vlaanderen werd het boek (nog) niet door de massamedia opgepikt maar wordt het toch opgemerkt in wetenschappelijke circuits. Zo bleken ook in het Vlaamse tijdschrift *Volkskunde* vooral ronduit positieve signalen en beschouwingen de bovenhand te halen: een interessante en hoopvolle evolutie. (6) De bundel beschouwen we nu ook in België officieel als een ijkpunt en referentiebasis: *Volkscultuur. Een inleiding in de Nederlandse ethnologie*.

Maar het mag blijkbaar, als men dit nummer van *Oost-Vlaamse Zanten* doorneemt, zelfs iets meer zijn. *Citius, altius, fortius*: sneller, hoger en krachtiger. Precies het feit dat de geïnteresseerd-ongeduldige “én...?”-vraag wordt gesteld is hoopgevend, complimente-rend en complemente-rend. Het lijkt haast een voor een inleidend handboek onredelijk veeleisende vraag: die naar de missing links naar het onderzoek van volkscultuur dat in 2010 zal worden uitgevoerd.

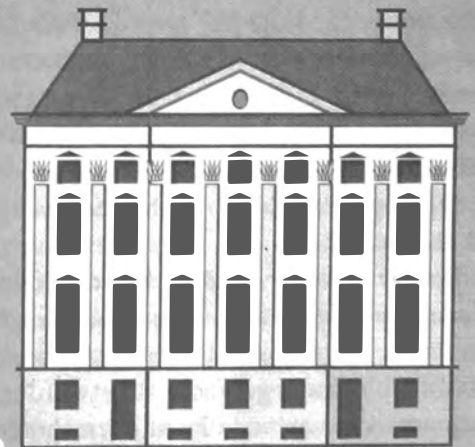
In dit themanummer van een tijdschrift voor de studie van volkscultuur dat in Vlaanderen van een regionaal niveau naar een leidende positie is doorgesloegen, wordt nog maar eens een stap gezet: fundamentele, interdisciplinaire kritiek en discussie over de theoretische achtergronden en referentiepunten van hedendaags volkscundig onderzoek. Verschillende academische toponderzoekers uit Vlaanderen, Nederland en Duitsland geven een positief én scherp oordeel over (het voorwerp van) de synthese van onze Nederlandse collega's. Ton Dekker, Herman Roodenburg en Gerard Rooijackers reageren op hoog niveau.

Bureautica

“*Stress? Overspannen? Luister eens naar een verhalenverteller... Uw onthaastings-specialist (Oftewel: kijk eens vaker in de spiegel van de sprookjesverteller).*” (?)

In het werk en in de recensieartikels wordt *Het Bureau* grotendeels en bewust buiten beeld gehouden. Toch zijn de discussies rond en de effecten van het verschijnen van de zevendelige roman duidelijk aanwezig in en rond de bundel. De woelige laatste jaren voor het Meertens Instituut van hartje Amsterdam naar de oude Coca-Colafabriek in de periferie verhuisde en voor Hans Bennis er directeur werd, vormen een belangrijke supplementaire context om dit boek te duiden en om het naar waarde te schatten. Dit leverde één van de allermooiste voetnoten en betekenis-

J. J. Voskuil
Meneer Beerta

Het Bureau 1

zwangere parateksten van de voorbije jaren op. De allereerste noot van het boek luidt als volgt:

“In dit boek is bewust afgezien van verwijzingen naar Voskuils romancyclus, hoewel dat op vele plaatsen mogelijk was geweest. De redactie leek het juister zijn literaire werk buiten beschouwing te laten en alleen zijn wetenschappelijke bijdragen te vermelden. Wie Voskuils persoonlijke visie wil vernemen – hij was tot 1987 verbonden aan het Meertens Instituut – kan uitstekend terecht in de delen van Het Bureau (Amsterdam 1995-2000).” (8)

De generatiewissel en machtsoverdracht zijn in de late jaren 1980 en 1990 in de volkskundige wereld in de Nederlanden in de praktijk zeer stroef en langzaam verlopen en eigenlijk niet goed voorbereid of verteerd. De Titanic van Bratanic, de Europese volkskundeatlas, liep daarvoor al op de generatiewisselsberg en zonk. Los van een verhaal over wetenschappelijke representatietechnieken, speelt hier ook een proces van opnemen en selecteren van nieuwkomers. Voskuil beschrijft dit proces zelf haarfijn in enkele delen waar hij het over Bratanic heeft. Zijn gulden valt niet echt bij het inschatten van zijn positie in deel 7 en het impliciete deel 8 (de recente interviews over volkskunde, in onder andere *Lam naast Leeuw*).

De moeilijke generatiewissels in de volkskundige en heemkundige werelden resulteerden en resulteren in scherpere breuklijnen en kwalificaties van het werk van voorgangers dan misschien nodig waren. Het is interessant te zien hoe de meeste gastrecensenten (vaak historici of antropologen) die niet “in” de discipline gewerkt hebben en daar allerm minst van wakker liggen, dit aanvoelen en opmerken. Het boek draagt de sporen van de ervaringen van de generaties die volwassen geworden zijn respectievelijk voor of na de oliecrisis van de jaren ‘70. Schuurman omschrijft dit op een haast lyrische wijze:

“De afrekening met de vaderen en de strijd om een plaats onder de wetenschappelijke hemel is voor de gebruikers van de bundel echter minder relevant dan diegenen die zich onder die vleugels hebben ontworsteld en een nieuwe plek zoeken, beseffen.”

Er wordt door recensenten die niet tot het wereldje behoren wel systematisch duidelijk gemaakt dat een vakgebied zich hier profileert en daar hoort blijkbaar ook de constructie van iets waartegen men zich afzet, bij. Vooral de open en kritische blik voor een veelkleurige culturele realiteit van de eigentijdse samenleving wordt daarbij geprezen. Als voorbeeld kan gewezen worden op de volgende passage uit een recensie van Woestenbergh:

*“Met het zeer degelijke boek met de simpele titel *Volkscultuur pogen Nederlandse etnologen het oubollige en stoffige studeerkamerimago van de Nederlandse etnologie op te frissen. (...) Volkskunde staat gelijk aan folklore, met Frau Antje, de tulp, de klederdracht, Giethoorn, Volendam, het Openluchtmuseum, molens, en andere paraferalia die erop zijn gericht vooral Japanners en Amerikanen in twee minuten duidelijk te maken waar Nederland voor staat. Of voor paasvuren, het halfvasten, Koninginnedag, of het nachtvrijen in Staphorst. Voor dingen en gebeurtenissen dus, die niet of nauwelijks veranderen. In volkscultuur pogen de auteurs de volkskunde juist in te bedden in het huidige, veranderlijke, multiculturele Nederlandse culturele leven, want daarin is veel aandacht voor regio’s en hun regionale cultuur (...) Het boek is vooral een kans om inzicht te krijgen in de breedte van de Nederlandse volkscultuur, en de belangrijk rol die mensen daarin spelen (...) Alleen zo ontstoft de volkscultuur.”* (9)*

J. Exalto gaf zijn recensie de titel ‘Het Bureau na Voskuil’ mee. Er wordt een contrast gecreëerd met een af te wijzen periode: met het vak tot en met de generatie van Voskuil

(degenen die in de volkskundige wereld tot de jaren tachtig de dienst uitmaakten en enkele musea waar die ideeën doorleefden): *“Nederlandse musea wekken soms de suggestie dat hun uitgestalde waar een eeuwenoude volkscultuur vertegenwoordigt. Het zou gaan om relictten van de destijds nog pure volksaard. Dat is baarljke nonsens en bevroren historiciteit. Wie de bundel Volkscultuur bestudeert, kan niet langer om die constatering heen. De Nederlandse etnologen tonen hun visitekaartje. En het moet gezegd: de generatie die na Voskuil het Bureau alias het Meertens Instituut bemenst, is een tikkeltje serieuzer over de eigen vakbeoefening.”* (10) Het lijkt een stap te ver want Voskuil was in zijn wetenschappelijk werk heel serieus. *Het Bureau* kan ook gelezen worden als een verhaal over een langdurig proces van professionalisering dat vooral culmineerde nadat Voskuil het Meertens Instituut verlaten had, toen diverse medewerkers promoveerden of vooral gepromoveerde onderzoekers werden aangetrokken. Dat is ook het verhaal waarbij de medewerkers in academische netwerken een grote reputatie opbouwden.

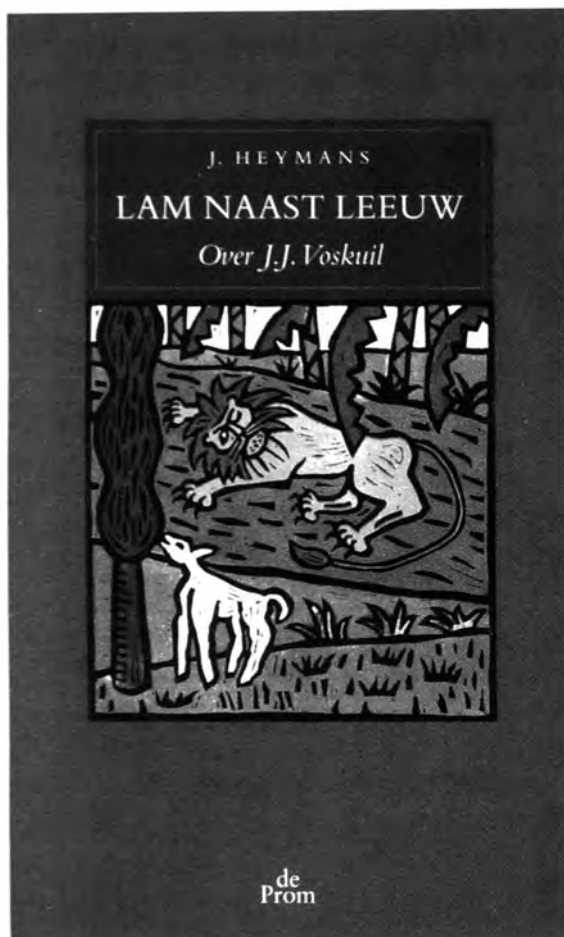
In de loop van *Het Bureau* wordt duidelijk van waar deze wetenschap komt, hoe moeizaam de naoorlogse wetenschappelijke groei wel was. In de jaren ‘50 en ‘60 was het al bij al een geïsoleerde bedrijvigheid in het Amsterdamse Volkskundebureau: *“Je had echt het gevoel: hier komt niemand (...). Het was letterlijk en figuurlijk een uithoek van het wetenschappelijk bedrijf. Een plek zonder enig aanzien ook. Wat de mensen daar zoal uitvoerden, werd een beetje achtergehouden.”* (11)

Voskuils activiteiten in de volkskunde zijn een epos over wetenschap in actie, tijdens het maken, een blik achter de schermen. Het gaat over stijlen om met andermans teksten om te gaan, over het openbreken van “black boxes” en de mogelijkheid om kritiek te geven, over het opzetten van bolwerken en copernicaanse revoluties om de terminologie van Bruno Latour te gebruiken... Misschien is het een

kwestie van generaties. Of van een verhouding tussen wetenschap en de rest van het eigen leven. Voskuil vatte dit als volgt samen: *“Beerta had altijd zekerheid gevonden in het feit dat er in het veld van de volkskunde nooit iets was veranderd. Ik zocht daarentegen zekerheid in het feit dat ik kon begrijpen waarom bepaalde culturele verschijnselen in de loop van de tijd juist wel waren veranderd.”* (12)

Verder is er ook het feit dat Voskuil er actief tegen aan ging en als wetenschapsstrategie bleek te handelen: *“Ik moest onze bezigheden zo construeren dat ze in de ogen van de buitenwereld de moeite waard zouden zijn. Na eindeloos veel gepieker en overleg vond ik in het wetenschappelijke veld een plek waar de volkskunde betrekkelijk veilig was voor aanvallen van buitenaf. Dat maakt Het Bureau, volgens mij, ook de moeite waard voor iemand die in wetenschapsgeschiedenis is geïnteresseerd. Er staan allerlei strategieën in waarmee een onderzoeksinstituut zich tegen het departement teweer zou kunnen stellen.”* (13) Zo werd een wetenschappelijk instituut gecreëerd dat in de jaren 1980 en 1990 buitengewoon hoogstaand kwalitatief werk afleverde: de vruchten worden geplukt in de volkscultuurbundel. Met zijn kritische methodes legde Voskuil daarvoor een basis, onder meer ook door de creatie van instrumenten zoals het tijdschrift *Volkskundig Bulletin*. Hij stuurde aan op artikels die “af” waren, die gesloten werden, krachtig, weerbaar, sterk. Zoals blijkt uit de bundel werd dit voortgezet en gecultiveerd door anderen na de pensionering van Voskuil in 1987.

Na veel gepieker maar zonder veel overleg – zonder zijn wetenschappelijk netwerk – vond Voskuil enkele jaren later in het literaire veld een plaats waar de volkskunde naakt werd gegooid, ten prooi van aanvallen van buitenaf. Door heel het proces van wetenschap in actie minutieus in beeld te brengen, bracht hij een schitterende wetenschapssociologische analyse in literaire vorm. Net zoals lezers van *Wetenschap in actie* van Bruno Latour vaststellen dat dit over hun leefwereld handelt, of

dat nu het wetenschappelijk labo, de fabriek of het ministerie was, wel dat soort effect sorteerde *Het Bureau* ook. Alleen bleef er van de relatief veilige niche in het wetenschappelijk veld toen nog weinig over: volkskunde kwam ook daar in het open veld terecht, te kijk voor (cultuurwetenschappelijk) Nederland. Toen het instituut en de discipline in de jaren '90 zo sterk in beeld kwamen via virtuele oude koeien uit een al even literaire sloot, was het einde nabij. Een kernnetwerkje en een platform bleken net hard genoeg om te overleven: dit boek is en blijft in de eerste plaats daarvan de neerslag.

In Nederland is er sedert 2000 een nieuwe fase ingetreden. Dit vertaalde zich inmiddels in het opnieuw aan universiteiten markeren en doceren van het vak. Er was al een leerstoel opgericht aan de Katholieke Univer-

siteit in Tilburg, aangevuurd door de Stichting Brabants Heem en het Nederlands Centrum voor Volkscultuur. Sedert 2000 werd een hoogleraar Nederlandse etnologie aangesteld aan de Universiteit van Amsterdam. Opmerkelijk, en toch ook wel teleurstellend, is dat Voskuil deze nieuwe ontwikkelingen met lede ogen bekijkt: *"Een vak als volkskunde dat zich juist bezighoudt met zo'n wezenlijk punt in de sociale geschiedenis als de traditie, verandert natuurlijk voortdurend. Met als gevolg dat elke generatie opnieuw dat vak weer uitvindt."* (14)

Met verbazing meent Voskuil te moeten veronderstellen - na lezing van de voorbije jaargangen van het *Volkkundig Bulletin* - dat de volkskunde zich bezig zou houden met "acculturatieproblemen". Hij wijst de belangstelling voor de relaties van nieuwkomers in "de Nederlandse cultuur" (wat dit ook mag zijn; zeker met zo'n reïficerend lidwoord erbij) van de hand als "journalistieke belangstelling". Ondanks het feit dat de nieuwe generatie Meertens-onderzoekers in de Utrechtse Lombokwijk meer veldwerk doen dan Voskuil ooit gepresteerd heeft, meent hij dat ze aan de buitenkant blijven.

Voskuil geeft een normerende en sanitaire cultuuropvatting helemaal bloot: *"Ik vraag me ernstig af, of de volkskunde nog wel een plaats heeft in een maatschappij waarin alles wordt geïndividualiseerd. Tradities worden gedragen door groepen, maar die verdwijnen nu juist. De Nederlandse cultuur zoals ik die ooit heb gekend, bestaat weldra niet meer. Ik ben bang dat onze samenleving steeds Amerikaanser wordt, een maatschappij met hoogstens vluchtige tradities die geen historische achtergrond hebben."* (15)

Precies de parateksten rond *Het Bureau* die de voorbije jaren en maanden verschenen zijn maakten dat de generatie die verder moest gaan, zich nog veel losser ging opstellen ten opzichte van de bruikbare maar zonder verdere kwalificatie of distantie loodzware erfenis. Geen verantwoordelijkheid willen opnemen voor de erfenis van de jaren dertig en

veertig, tenzij als de eersten in de rij om daarover kritisch onderzoek te verrichten, er historiografische en wetenschaps sociologische analyses op los te laten. Uiteindelijk zelfs een beetje afstand nemen van de ijsbreker die "volkskunde" met zijn wetenschappelijke werk salonfähig wist te maken. In de literaire salons had Voskuil de sluisen opengezet terwijl schitterende kamermuziek wordt gespeeld. Alle media waren op de hoogte: de kranten stonden er vol van en de overtocht werd van op afstand met belangstelling gevolgd.

Deze Titanic verkoos niet te zinken. Het eclecticisme uit de jaren 1980 en 1990 komt nu terug, *die hard with a vengeance*. Opnemen van gedreven jongeren van twintig en dertig, eye-openers op oude collecties en nieuwe ontwikkelingen, aansluiten bij nieuwe tendensen in internationaal onderzoek: dat is er nu aan de hand. Het soort van prikkelwetenschap dat daaruit resulteert, is net heel geschikt voor culturele studies van de eigentijdse maatschappij vol globale en globaliserende evoluties en effecten. Het handboek kan nu gaan fungeren in opleidingen en allerlei discussiegroepen.

"Nederlandse" Etnologie

Ik ben historicus, cultuurhistoricus, cultuurwetenschapper, sociaal wetenschapper of onderzoeker. Ik presenteer me zelden of nooit als "volkskundige". U doet me geen bijzonder plezier als u me als dusdanig voorstelt. Maar u zou me nog veel minder plezier doen en waarschijnlijk ook wel een reactie ontlokken als u zou stellen dat ik geen ("Vlaamse") volkskundige ben. Ik heb het moeilijk met woorden als volkskunde, volkscultuur, heemkunde, cultureel erfgoed, etnologie, etnie, etnisch, volks-, maar kan dat wel relativeren en hanteren. Nu omschrijven (derden met) die begrippen het vak en domein waarmee ik dagelijks bezig ben en waarvoor ik een interesse cultiveer.

(Nederlandse) Etnologie in plaats van volkskunde. Het staat chiquer op het visitekaartje

en oogt exotischer op het c.v. Er zijn voordelen aan de naamsverandering. In Frankrijk hebben geleerden er blijkbaar veel minder moeite mee om met concepten als "ethnologie française" te schermen, maar dat hoeft ons er niet van te weerhouden om dit, zeker als het een vanzelfsprekende entiteit wordt, te doorprikken. Hetzelfde geldt natuurlijk voor Europese etnologie, al wordt het naargelang meer etniën in het kwadraat worden opgevoerd, steeds moeilijker om dit hard te maken en van kritiek te sparen.

Ik heb wel begrip voor de naamsverandering; daarvoor zijn verschillende oorzaken aan te duiden. Opnieuw mag daar de invloed van *Het Bureau* niet onderschat worden. Uit recente interviews blijkt dat Voskuil een teloorgang van de volkskunde meent te kunnen bespeuren, alsof zijn "après moi le déluge"-strategie van de jaren '90 helemaal gelukt zou zijn en zijn bureautica-orkaan een slag van de molen teveel heeft gegenereerd in Nederland:

"Na meer dan dertig jaar hebben ze uiteindelijk besloten om de "volkskunde" in Nederland "ethnologie" te gaan noemen. Vanaf het begin ben ik daartegen geweest. Je moet een naam van een vak niet veranderen, omdat hij een slechte klank heeft. Voor mij is het woord "volkskundige" altijd een geuzenaam geweest. Ik vind het laf om "volk" in "ethnos" te veranderen, louter en alleen omdat de naam het vak niet genoeg status geeft. Dat aanzien moet je zelf aan het vak geven. (...) De Fransen noemden het altijd al "ethnologie". maar zij verstonden daar iets anders onder; een soort antropologie. Zij zijn altijd journalistieker te werk gegaan dan wij, behalve Arnold van Gennep, maar die had dan ook een Nederlandse moeder. [M.J.: beleefde glimlach?]. Wij volkskundigen in Nederland hadden aanvankelijk een historische belangstelling, niet geheel vrij van nationalistische tendensen, maar die verkeerde aandacht hebben we in de loop van de tijd omgevormd. Dan moet je het vak gewoon

volkskunde blijven noemen. Een mooi Nederlands woord". (16)

Zoals blijkt uit zijn bespreking is Rik Pinxten niet echt rouwig over het feit dat het woord "volkskunde" wordt opgegeven. Als antropoloog wijst Rik Pinxten de keuze voor etnologie op andere gronden af: in de antropologie is men daar na decennialange discussies eindelijk van af en nu gaat een andere discipline dat weer binnenhalen. Hij vreest dat een **eigenheid** die intrinsiek en onvervreemdbaar is, niet georiënteerd op en oscillerend tussen grotere en kleinere eenheden gevaarlijk kan zijn. Daar is met de auteurs van de bundel weinig gevaar voor, integendeel. Pinxten waarschuwt er dus voor dat de breuk op korte termijn duidelijk is, maar dat men via de voordeur opnieuw begrippen met een beladen erfenis binnenhaalt. Of met andere woorden, dat gewaakt moet worden over gevaren van recuperatie.

Moeten we toch maar overstappen op de relatief maagdelijke term "demologie" met de associatie met democratie?

Johan Verberckmoes presenteert een schijnbare paradox; terwijl het boek erop hamert dat zoiets als een tijdloze volkscultuur een vaak herhaalde illusie blijkt te zijn, wordt een andere vorm van tijdloze cultuur binnengehaald. Als we dit nog wat aandikken, zou men kunnen zeggen dat Verberckmoes suggereert dat er een Nederlands perpetuum mobile (een onafgebroken recycleerbeweging waarbij Arabisch buikdansen ook onderdeel van volksdansen in Nederland kan worden, een voortdurende herijking van het verleden in de 19^e en 20^e eeuw, ...) wordt geconstrueerd dat 'Nederlandse etnologie' als afzonderlijk vak legitimeert. Folklorisering en musealisering zouden vooral de Nederlandse eenheid versterken. Abstracter geformuleerd, de praktijk werd er ondertussen in gebracht, het toe-eigenen, het erfgoedparadigma, nu nog de geschiedenis. Nog anders geformuleerd: waarom "Nederlandse" etnologie? Verberckmoes wijst op het belang

van comparatief historisch onderzoek dat naar zijn smaak onvoldoende aan bod komt. Hij geeft zelf terecht aan dat het onderzoek in Vlaanderen daarvoor niet onmiddellijk compatibel lijkt: zijn suggestie dat onderzoekers uit Vlaanderen er goed aan zouden doen de Nederlandse etnologiebeoefenaars op de hiel te volgen in hun zevenmijlssprong is meer dan duidelijk. En terecht.

Ik sluit me aan bij Verberckmoes waar hij toch wel wat bedenkingen maakt bij de van hogerhand opgelegde strategie om het zwaartepunt van het onderzoek helemaal te verschuiven naar het heden – dat zich over de 20^e eeuw (verhalen van overgrootmoeder voor de huidige generatie studenten) mag uitrekken. Het feit dat verschillende auteurs van de bundel experts in onderzoek van de vroegmoderne cultuur zijn, maakt het echter mogelijk om het privilegiëren van het heden van de Nederlandse alledaagse cultuur in perspectief te plaatsen. De door P. Burke en R. Muchembled gegenereerde onderzoeksgolf over "volkscultuur in de Nieuwe Tijd" heeft de voorbije jaren een salonfähige reeks onderwerpen en studies opgeleverd. Daar situeerde zich in de jaren 1980 binnen historisch onderzoek een interdisciplinair kruisbestuivingsplatform. Mutatis mutandis zou men dit kunnen vergelijken met het platform dat de etnologie nu identificeert en laat werken binnen het cultureel-erfgoedparadigma, sociale en cultuurwetenschappen. Als ook die noot van het heden gekraakt en gerelativeerd wordt, kan dat sedert enige tijd stilgevallen onderzoek naar volkscultuur in de Nieuwe Tijd opnieuw gedynamiseerd en aangepakt worden. Ook deze terreinverschuiving – het in het historisch bedrijf eerder ongebruikelijke periodeoverschrijdende of wisselende perspectief - is op zich een interessant fenomeen in de historiografie. Het biedt wellicht garanties om in het erfgoedparadigma toch weer problemen van continuïteit en causaliteit aan te slepen, problemen van bronneninterpretatie en langetermijnontwikkelingen in beeld te brengen en niet alleen qua methodes maar

ook qua nationaliteiten en periodes grensoverschrijdend te werken en te strijden tegen adjectieven als Vlaams en Nederlands in combinatie met de benaming van een discipline. Het is niet omdat in Frankrijk van *Ethnologie française* wordt gesproken dat dit niet meer systematisch doorprikt kan worden. Onderzoekservaring in de periode van de Nieuwe Tijd (zoals bijvoorbeeld voor onderzoekers als G. Rooijackers, L.P. Grijp, H. Roodenburg, W. Frijhoff, H. Dibbits, ...) blijkt bepaald geen handicap en zal hopelijk binnen enkele jaren opnieuw vruchten afwerpen.

Zolang er volksvertegenwoordigers en volksoptstanden zijn, zou ik een term als "volk" niet helemaal opgeven. Over de betekenis van begrippen kan onderhandeld worden. 'Volkskunde', 'volkscultuur' of 'cultureel erfgoed' bieden bepaalde mogelijkheden en kunnen positief worden ingevuld. Dit geldt ook voor een woord als 'etnologie'. Wat we in elk geval ook uit dit boek kunnen meenemen is de sterk relativiserende houding tegenover begrippen die gecultiveerd worden in wetenschappelijk perspectief. Het problematiseren van een hedendaagse Nederlandse alledaagse cultuur hoeft niet neer te komen op het delven van een eigen graf doch kan ook resulteren in een flexibele sociale wetenschap voor de 21^e eeuw. Het is precies hier, in deze cultuurwetenschap, dat een interdisciplinaire platformfunctie kan worden waargemaakt. Tot voor kort kon volkskunde daarvoor als geuzenterm volop dienen. Nu functioneren het wel erg polysemische en polyfunctionele concept 'volkscultuur' en het veel scherper gepositioneerde woord 'etnologie' als begrippen om dat mogelijk te maken.

Meer theorie graag, blijkbaar

Misschien is het wel goed dat de generaties die de volkskunde maakten in het derde kwart van de 20^e eeuw potentiële opvolgers de over te dragen fakkels niet op een presenteerblaadje aangeboden hebben en de wetenschappelijke collega's naast het goedkeurende knikje

direct de aanjaagrol opnemen. Voskuil zelf formuleerde het als volgt:

"Wanneer je in het opgemaakte bed van een vorige generatie stapt, kun je je daar heel moeilijk los van maken (...) Wetenschap, nogmaals, is een vorm van denken over jezelf. Die verandert voortdurend, omdat de maatschappij waarin je verkeert, zich ontwikkelt. Elk probleem moet steeds vanuit een verschillend perspectief worden benaderd. De maatschappij heeft zich gewijzigd en het probleem doet zich derhalve anders voor. Dat moet dan opnieuw worden opgelost. En zo gaat het altijd maar door. Met als gevolg dat er breuken in de wetenschapsontwikkeling ontstaan." (17)

Naast maatschappelijke veranderingen waarvan er worden gevat onder het concept globalisering, kunnen nieuwe of alternatieve theorieën en methoden soms helpen om de perspectiefwisselingen te bewerkstelligen. Terwijl in de volkskundige wereld de onderzoekers van het Meertens Instituut als de voortrekkers worden beschouwd die al erg interdisciplinair en reflexief bezig zijn, worden ze in deze bundel uitgenodigd om nog verdere stappen te zetten, nog meer interdisciplinaire bruggen te slaan en helemaal het voortouw te nemen in de richting van een brede cultuurwetenschap. Zoals blijkt uit de reactie van de redacteurs van de bundel zijn ze daar niet afkerig van, maar het blijft toch een interessante evolutie.

Hierbij moet men zich wel rekenschap geven van het feit dat wat in de bundel *Volkscultuur: Een inleiding in de Nederlandse etnologie* verschenen is, een 'state of the art'-synthese is. In de domeinen die in dit werk worden bestreken, worden in verschillende artikels relatief verregaande en zeer actuele standpunten ingenomen. Wat voor sommigen al jaren vanzelfsprekend is - een interdisciplinaire aanpak waarbij men bijvoorbeeld gebruik maakt van de attenderende functie van begrippen en metaforen uit de antropologie - kan voor anderen al veel te ver gaan.

Een voorbeeld kan hier volstaan. Het is niet verwonderlijk dat in het *Reformatorisch Dagblad* veel aandacht wordt besteed aan de bijdrage van de Nijmeegse kerkhistoricus Peter Nissen. Er wordt betreurd dat het katholieke deel zoveel aandacht kreeg maar de recensent, J. Exalto, anticipeerde op mogelijke onvrede van traditionele kerkhistorici door alvast de verdediging op te nemen voor de optie van Nissen om antropologische concepten toe te passen op de problematiek. Met andere woorden: om de evolutie van het vak gedurende dertig jaar niet te negeren maar daar adequaat een synthese van te maken. Het feit dat dit gebeurt, maakt ons duidelijk dat dit handboek voor lezers die niet meer mee zijn zelfs op dat vlak nog een (verhelderend) schokje kan zijn.

Durk Hak stelde na lezing van het boek het volgende provocerend vast:

“De wetenschappelijke basis van de volkskunde of etnologie is smal. Met een naamsverandering wordt dat probleem niet opgelost. Ik vrees dan ook dat ook de vernieuwde volkskunde nog steeds een smalle wetenschappelijke basis bezit. De nieuwe volkskundigen stellen enkel ‘beschrijvingsvragen’, en doen dat dan ook nog op een beperkt deel van het menselijk handelen en wandelen. Pas wanneer de nieuwe volkskundigen zogeheten ‘waarom’- of verklaringsvragen gaan stellen, en ze verklarende theorieën ontwikkelen over een breder spectrum van ‘s mensen gedrag zal de vernieuwing worden voltooid. Het is maar de vraag of dit lukt. Tot dan toe blijven ook de nieuwe volkskundigen verzamelaars van vinders. Maar laten we wel wezen, het aanleggen van een verzameling behoort tot de leukere dingen voor de mensen!” (18)

Nu lijkt me dit in het licht van de huidige tendensen in de sociale en cultuurwetenschappen een wat onheuse kwalificatie: de nieuwe volkskundigen zijn heus wel bij de tijd en het aanleggen van verzamelingen is niet het

enige wat ze doen. Toch spreekt hieruit een wens naar meer en zoals elke uitspraak in die richting lijkt die neer te komen op een kwalificatie van andere volkskundige benaderingen in het kwadraat.

Jan Art formuleert duidelijk wat de teneur is. Een goede synthese, goed begonnen doch nog maar half gewonnen, wat nu? Wordt de erfgenaam met de naam Nederlandse etnologie geërfd door de erfenis? Demystificatie en deconstructie in plaats van mystificering en romantische constructie? Kwikzilver om oud ijzer? Jan Art meent de nieuwe volkskundigen/ etnologen/Voskuilianen aan te kunnen wijven dat ze waardevrije of waardeontladen wetenschap zouden nastreven. ‘Waardearme’ benaderingen leidden tot begrip en inzicht maar zelden tot een verklaring in termen van oorzaak en gevolg. Hij mist een breder verband en een breder betekenisgevingssysteem. Verder mist hij een uitgewerkte definitie van cultuur. Arts suggestie? Kiezen voor een waardegeladen (bedoeld wordt theorierijke, waardegevoelige en maatschappelijk relevante) aanpak.

Het mag dus iets meer zijn. De opposenten overstijgen het descriptieve niveau (dat belangrijk is maar daar liggen de cruces niet, hooguit de peanots en onvoldoende gestreelde ego’s en nosters van het wetenschappelijke bedrijf). Ze hebben zich niet beziggehouden met het maken van lijstjes van vergeten of onvoldoende belichte fenomenen van volkscultuur. Het accent ligt op Meertensdada’s maar zoals A. Schuurman terecht opmerkt, kwamen zelfs enkele stokpaardjes van de Meertens onderzoekers (zoals gebaren, een thema waarmee H. Roodenburg internationaal faam heeft gemaakt) niet heel sterk in beeld. De commentatoren plaatsen en passant nog wel enkele onderwerpen op het verlanglijstje: filmen en fotograferen, dia-avonden, fotoalbums, enzovoort. Er is dus nog stof genoeg om te bestuderen.

Anton Schuurman stelt dat de auteurs teveel hebben moeten bezig zijn met oudere scholen van de volkskunde “in plaats van uit te gaan

van de eigen kracht en recht toe recht aan te zeggen waarvoor de hedendaagse volkskunde staat en wat ze doet." Het is duidelijk maar het halve verhaal. Dit refrein komt telkens terug. De meeste auteurs stellen een remedie voor. Het feit dat ze onafhankelijk van elkaar gewerkt hebben, versterkt hun punt gevoelig. Ik durf het in een publicatie over geschiedenis en volkskunde in Vlaanderen nauwelijks zeggen, maar de academische peers uit andere disciplines wensen (ons) meer theorie toe. Meer comparatieve benaderingen, zo vragen Pinxten en Verberckmoes. Zowat alle auteurs vragen het injecteren van meer hedendaagse sociale en culturele theorie. Zo kan er, om het met de woorden van R. Pinxten te zeggen, een handboek voor de volgende eeuw gemaakt worden. Een grondige integratie van de hedendaagse stadsantropologie, van de microsociologie en van actuele politieke (culturele) studies, zo raadt hij aan. Jan Art wijst ook op de "cultural studies". Winstpunten zijn onder meer de (vaak licht marxistisch getinte) aandacht voor economische en machtsfactoren, het als geconstrueerd en herzienbaar in beeld brengen van "vanzelfsprekende en natuurlijke representaties en stereotypes. En het implementeren van emancipatorische maatschappelijke bekommernissen", aldus Art. Journalistieke belangstelling en een totale illusie, zou Voskuil in volkskundige modus kunnen stellen. Neen, meer werk, nieuwe impulsen, uitdagingen en strategieën. Art wijst op een serie van Stuart Hall *Culture, Media and Identities*; prima, in de winkelkar. Meer reflexiviteit als het kan. Zo wordt de in de jaren 1990 verschillende malen herdrukte bundel U. Beck, A. Giddens en S. Lash, *Reflexive modernization: politics, tradition and aesthetics in the modern social order* op de agenda van discussie gezet. En waarom niet publicaties van U. Hannerz. Appadurai, M. Featherstone en Robertson? Verder wordt gehoopt op het verwerken van het oeuvre van Champagne, M. Wieviorka, A. Giddens, A. De Swaan, A. Dundes, L. Lamphere, Z. Bauman en J. Habermas.

Jan Art duidt aan dat de inzichten van psychologen te weinig aan bod kwamen in klassieke volkskunde. Bert de Munck op het belang van het recente onderzoek over consumptie en voorwerpen. Zowel Rik Pinxten, Bert de Munck als Anton Schuurmans wijzen expliciet op de te vrijblijvende en te summie-re referenties aan het oeuvre van Pierre Bourdieu. Het feit dat deze referentie telkens opnieuw terugkomt, kan inderdaad een aanzet zijn om aan de hand van zijn oeuvre de etnologie of volkskunde opnieuw te positioneren. Zowel B. de Munck, J. Verberckmoes als R. Pinxten wijzen ook op het werk van Michel de Certeau. Daarmee zitten ze trouwens op dezelfde lijn als de cultuursociologische stromingen die momenteel in Vlaanderen, ook op het cultuurbeleid, erg invloedrijk zijn. (19) Etnologie, "volkskunde", wordt met andere woorden gewezen op het cultuurwetenschappelijke gat in de "markt" en uitgenodigd zich grondig te herbronnen en niet alleen een cultuurwetenschappelijke maar ook maatschappelijke rol op te nemen. Eric Eliason vatte het in 1996 in een elektronische discussielijst heel aardig in een twoliner:

"Question: What did the native say to the postmodern ethnographer?"

Answer: Enough about you, let's talk about me."

Ambitieux

Volkskunde is nu in een nieuwe fase aanbe-land. Het handboek "volkscultuur" wordt goed ontvangen. Verschillende vertegenwoordigers van de hedendaagse, cultuurwetenschappelijke, academische *crème de la crème* van de Lage Landen bij de zee - Rik Pinxten, Heinrich Cox, Jan Art, Anton Schuurman, Bert De Munck, Harlinda Lox en Johan Verberckmoes - werden bereid gevonden het boek te lezen. Ze zijn tegelijkertijd erg lovend, nemen deze formatie hoogvliegende nieuwe volkskundigen ernstig en

bestoken ze met wat luchtafweergeschut en cultuurwetenschappelijke flak. Art had het over getalenteerde jonge onderzoekers van vandaag die nog teveel bladzijden aan hun voorgangers hebben moeten besteden. Hij wou twee boeken: één over het volkskundig erfgoed en de stamboom: een soort van tot schoolschip gerecycleerde Mercator. Eén over hedendaags onderzoek, nieuwe en brandende vragen en enkele etnologische casestudies. De koerswending zou er beter door tot zijn recht zijn gekomen.

In een elders gepubliceerde commentaar van Jan Theuwissen en Patricia Vansummeren op een bijdrage in de bundel wordt het volgende gesteld:

“De culturele biografie van het voorwerp is belangrijk: hoe meer contextinformatie des te interessanter (...) door welke instantie worden bij ons de middelen verschaft om zulke onderneming op te zetten en af te ronden. Met hetzelfde probleem worden we geconfronteerd als het om musealisering gaat; zowel de financiële ondergrond als de methodologische achtergrond heeft jaren ontbroken en ontbreekt meestal nog (...) We blijven in de volkskunde zoals die in Nederland, en men mag daar Vlaanderen aan toevoegen, in museum en wetenschap wordt beoefend, nog te veel steken in de klassieke benaderingswijzen. Rooijackers geeft goed vingerwijzingen, hun inhoud is zo ambitieus dat ze niet of slechts zeer ten dele realiseerbaar zijn omdat de overheid geen wil toont er een beleidspunt van te maken en dus ook geen middelen ter beschikking stelt en onze universiteiten slechts schoorvoetend hier en daar trachten bij te benen.” (20)

Ik zie het niet zo somber in want dit is momenteel nou net wel een cruciaal beleidspunt aan het worden. En als dat niet zo is, dan kan toch wel getracht worden er iets aan te doen en ervoor te gaan? Er komen zelfs heuse steunpunten “culturele biografie”, - bedoeld

wordt een culturele prosopografie - niet van een voorwerp, maar van een hele stad, een regio, een staat of een continent. Cultureel erfgoed wordt een sleutelwoord. “Volkscultuur” wordt daarbij centraal gesteld. De eerste helft van het eerste decennium van de 21^e eeuw (nu dus) wordt precies wel in die richting gekeken. De invloed van de (Nederlandse) etnologie nieuwe stijl is manifest aanwezig en inspireert beleidsmakers in Vlaanderen. De suggesties van de recensenten om opnieuw, met meer aandacht naar het werk van De Certeau te kijken, naar cultuursociologen of de denkers rond globalisering, modernisme en stadsantropologie te kijken, kunnen meegenomen worden.

Het inzetten van volkscultuur, het investeren in volkscultuur, is ondertussen een brandend actueel thema geworden. Door het aangaan van de dialoog met de in de vorige paragraaf aangehaalde onderzoekers of met de beleidsmakers komt dit op de agenda. Hierbij speelt in Vlaanderen ook een nijpende politieke kwestie, de sluipende en sedert een decennium aanslepende actualisering van volksdenken uit de jaren dertig, op de achtergrond mee. Kan de actualisering van volkscultuur hiervoor homeopathisch werken? Het is in elk geval een vraag die leeft en de inleiding van Dekker, Roodenburg en Rooijackers kan een goede referentiebasis zijn om de uurwerken gelijk te zetten. Cultuurwetenschappers zijn het er meestal wel over eens dat essentialisme een probleem is en dat er geen groepen in de samenleving zijn die kunnen claimen “de echte dragers te zijn van “de” volkscultuur”. Helaas zijn er, zoals Schuurman terecht opmerkt, nog steeds mensen die dat wel van zichzelf vinden, die menen dat “de” enige, echte, zuivere volkscultuur bestaat - vandaar dat het zinvol is in de mate van het mogelijke constructies met dat bepaald lidwoord te vermijden en “volkscultuur” te verkiezen boven “de volkscultuur” - dat “het wezen van het Nederlandse volk” bestaat en dat bepaalde mensen die in Nederland wonen en werken daarvan geen deel kunnen uitmaken.

Er worden allerlei initiatieven ontwikkeld. De beweging die als “public folklore” wordt omschreven, verdient zeker nadere aandacht, reflectie en discussie, een thema dat Herman Roodenburg recent in een inspirerend artikel op de agenda plaatste. ⁽²¹⁾ Sommige onderzoekers menen dat het wel eens zinvol zou kunnen zijn onderzoek naar volkscultuur aan (kans)armoedebestrijding te verbinden. ⁽²²⁾ Er zijn allerlei opportuniteiten voor de studie van volkscultuur en die kunnen zich zowel binnen het paradigma van het cultureel erfgoed als in het sociaal-cultureel werk situeren. Er zijn mogelijkheden, onder andere in buurtopbouwwerk. Ook in dat verband wordt de hoop onmiddellijk door Voskuil cynisch weggeslagen: *“In Het Bureau krijgt Maarten een paar keer het gevoel dat wetenschapsbeoefening toch zin heeft (...) Ik kan me nog herinneren dat ik dat gevoel ook had toen Ina-Maria Greverus in een van haar boeken beweerde dat de volkskunde moest dienen om het leven in kleine gemeenschappen te onderbouwen. Dat idee van ‘terug naar de buurten en wijken’, typisch voor de jaren zeventig, sprak mij geweldig aan – en nog steeds – maar tegelijkertijd weet ik dat het een totale illusie is. Dan moet je dat, vanuit wetenschappelijk oogpunt, niet aanmoedigen, maar je moet het doorprikken.”* De passage wordt echter onmiddellijk “geplaatst” en in mijn ogen even cynisch doorpikt met de volgende zinnen (waarbij de U en de ik slaan op Voskuil) *“U heeft dat voorbeeld van die integratie van de allochtonen nog niet helemaal uitgewerkt: Dat klopt. Ik ben minder geïnteresseerd in dat probleem, waarschijnlijk omdat ik daarmee pas laat in mijn leven ben geconfronteerd.”* ⁽²³⁾ Dit kan tellen als incentive om een streep te trekken en te overschrij-

den, een pleidooi voor het organiseren van een vlottere doorstroming, opener opleiding, meer experimenteerruimte en recrutering van jongere generaties die interesse hebben voor een reflexiever onderzoek en met oog voor maatschappelijke relevantie of emancipatorische processen, die gevoelig zijn voor nieuwe sociale bewegingen en nog gevoelig(er) zijn voor de kracht der verbeelding.

Gerard Rooijackers publiceerde in dit tijdschrift een prikkelend artikel dat ik als één van de belangrijkste bijdragen tot de volkskunde die de voorbije tien jaar in Vlaanderen verschenen zijn, reken: kort, provocerend maar ook krachtig en duidelijk. ⁽²⁴⁾ Crisis? Misschien. Maar vooral veel mogelijkheden. U wordt uitgenodigd om de bundel, de commentaren en de repliek die in alweer een memorabel nummer van *Oost-Vlaamse Zanten* verschijnen te lezen. Het volkskundig landschap is helemaal niet in slaap gesukkeld maar lijkt wel, om een beladen metafoor te gebruiken, net nieuw frontier- of trekkersgebied.

Een etnoloog of volkskundige in Vlaanderen die door collega's uit andere vakgebieden gevraagd wordt naar het belangrijkste referentiewerk of handboek van haar (of zijn) vak, hoeft niet langer met schaamrood op haar wangen te verwijzen naar een verouderd boek uit de jaren 1940 (dat niet eens voorkomt in de literatuurlijst van het nieuwe, hier besproken handboek), *Eigen aard. Grepen uit de Vlaamse Folklore*, Antwerpen, 1946 van K.C. Peeters. Voortaan – in afwachting van een vervolg of een soortgelijk project – kan worden verwezen naar de bundel *Volkscultuur. Een inleiding in de Nederlandse etnologie*.

NOTEN

1. (Menno ter Braak, in:) HEYMANS (J.). *Lam naast leeuw. Over J.J. Voskuil*. Amsterdam, De Prom, 2000, p. 152.

2. VOSKUIL (J.J.). *Volkskunde-atlas voor Nederland en Vlaams-België. Commentaar. Aflevering IV*. Amsterdam-Utrecht, Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij, 1969, p. 7-8 waar ook enkele niet-West-Europese voorbeelden van het ophangen van een nageboorte van menselijke origine worden beschreven.

3. http://www.pzc.nl/CDA/regioportal/1,2078,1612__465544_1,00.html/
4. http://www.pzc.nl/CDA/regioportal/1,2078,1612__466472_1,00.html/
5. JACOBS (Marc). Folklore in Cyberië in het Jaar Twee Kilo. Oude modellen en nieuwe media. *Volkskundig Bulletin*, 26, 2000, p. 3-41.
6. Recensies door Bjorn Rzoska en anderen, in: *Volkskunde*, 102, 2001, 2, p. 76-86.
7. 'Laat je geen verhaaltjes op de mouw spelden'. Zo luidt de titel van de bespreking van de volkscultuurbundel door Jan Swagerman in zijn nieuwsbrief *Op verhaal komen*. Vakblad voor wie wat te vertellen heeft http://www.euronet.nl/users/smd_jswa/
8. DEKKER (Ton), ROODENBURG (Herman) en ROOIJAKKERS (Gerard). Ten geleide. Reflecties op de cultuur van het dagelijks leven. In: DEKKER (Ton), ROODENBURG (Herman) en ROOIJAKKERS (Gerard). *Volkscultuur*. Een inleiding in de Nederlandse etnologie, Nijmegen. SUN, 2000, p. 7-12, noot 1.
9. <http://members1.chello.nl/~m.woestenburg/recensie/wb0151.html/> (geraadpleegd op 3/6/2001).
10. EXALTO (J.). *Het Bureau na Voskuil*. op: <http://www.refdag.nl/boek/boekgs/001213boekgs02.html/>
11. HEYMANS. *Lam*, p. 155.
12. HEYMANS. *Lam*, p. 158.
13. HEYMANS. *Lam*, p. 159.
14. HEYMANS. *Lam*, p. 162.
15. HEYMANS. *Lam*, p. 162-163.
16. HEYMANS. *Lam*, p. 163.
17. HEYMANS. *Lam*, p. 176-177.
18. HAK (Durk). *Volkskundigen blijven 'verzamelaars van vlinders'*. *Trouw*, 27/1/2001.
19. Een tipje van de sluier: GIELEN (Pascal). *Kleine dramaturgie voor een artefactenstoet*. Omtrent 'Gent cultuurstad'. Gent, Stad Gent, 2000.
20. THEUWISSEN (Jan) en VANSUMMEREN (Patricia). *Materiële cultuur*. *Volkskunde* 102, 2001, p. 79-80, citaat p. 80.
21. ROODENBURG (Herman). *Tussen distantie en betrokkenheid. 'Public Folklore' en de volkskunde in Nederland en Vlaanderen*. *Mores. Tijdschrift voor volkscultuur in Vlaanderen*, 2, 2001, 1, p. 5-9.
22. VANMOLKOT (Rik). *Armoe troef? Op zoek naar cultuur en vrijetijdsbesteding als hefbomen in de armoedebeëindiging. Cultuurparticipatie en vrijetijdsbesteding bekeken door de bril van de werkers op het veld*. In: *Werknota 4 Recente evolutie inzake cultuurparticipatie en vrijetijdsbesteding*. Brussel, Koning Boudewijnstichting, 2001, p. 24-55.
23. HEYMANS, *Lam*, p. 188.
24. ROOIJAKKERS (Gerard). *Postmoderne volkskunde als uitdaging*. *Oost-Vlaamse Zanten. Tijdschrift voor volks-cultuur in Vlaanderen*, 74, 1999, p. 7-11.